

Barndomserindringer, erindringsforskydninger og strøtanker med sidespring.

Af Kristian Kousgaard, født 1912 i Ndr. Donnerup, Give Sogn, Nørrevang Herred, Vejle Amt

Jeg er født i 1912, midt i februar, efter sigende en meget streng vinter med meterhøje snedriver, så det krævede sin mand (min far) at afhente jordemoder og nabokone i en gammeldags kane, idet kørslen måtte foregå ud over markerne. Vi havde naturligvis ikke telefon.

Fødegården Mikkelsborg, matr. 4 Ndr. Donnerup, Give Sogn, foto 1909 På billedet er i vognen Kristen Kousgaard med den førstefødte Peter, som senere overtog gården. Stående fra venstre Johanne Kristine eller Kirstine (min mor), min morbror Kristian Møller Andersen, Marianne Kousgaard (min farmor) og Mikkel Kousgaard (min farbror).

Min fødegård lå og ligger i et noget bakket terræn med et areal - dengang på ca. 45 tønder land. Selv om gården lå højt, var terrænet stigende mod øst og vest. I det lavere liggende mod syd var en mergelgrav (antagelig nærmere en lergrav), engarealer samt en mose på ca. 2 tønder land, hvor vi gravede tørv til eget forbrug i komfur

og kakkelovn.

Gården var firlænget og stråttækt bortset fra laden, der blev bygget samme år, som jeg blev født. Her bestod taget af cementtagsten. De andre bygninger var nok mere end 100 år gamle. Min far havde overtaget gården efter sin far, der var født i 1838.

Stuehuset var ikke særlig stort, vistnok otte fag. I et skur i hjørnet mellem stuehus og lade var der en slags forstue med indgang til køkkenet. Skuret fungerede også som tørvehus, så vi ikke behøvede at gå udenfor, når vi skulle hente tørv til komfur og kakkelovn. I den ende af laden, som stødte op til skuret, var der bryggers med stor muret ovn, hvor vi selv bagte brød. I bryggerset var der endvidere en muret gruekedel og et saltekar, hvor vi opbevarede kød og flæsk fra griseslagtingen før jul. Køleskab og dybfryser var naturligvis ukendte begreber. I bryggerset var også en gammeldags vaskemaskine (vugge) af træ med zinklameller, et vaskebræt og en stor træk-og-skub rulle af træ med kampesten som vægt. Det var et farligt redskab, da hele molevitten med de tunge sten kunne vippe, hvis man skubbede eller trak for voldsomt.

Det eneste afløb fra køkken og bryggers var et hul i muren, hvorfra vandet i en rende i stenbroen løb ud i et stykke jord på gårdspladsen (kaldet smadderhwol), hvor vandet så sank eller fordampede. Men da giftige kemikalier ikke var almindelige, skete der ikke noget ved det.

Vand til husholdning og vask fik vi fra en brønd på gårdspladsen. Over brønden, der var temmelig dyb, var der et lille hus med vinde med langt håndsving, bom, spand og et langt tov. Ved at dreje på håndsvinget kunne man således trække vand op af brønden

Fra forstuen var der som omtalt en dør ind til køkkenet. Til højre var et fast skab til service og andre ting. Så var der et køkkenbord ca. 2 meter langt med en lige så lang bænk langs med vinduet. Når vi spiste og efter arbejdstid sad min far for bordenden i en polstret stol med armlæn (fjederstol). Vi andre, min mor, vi søskende og tjenestefolk sad så rundt om bordet. I bordet var der en bordskuffe til spiseredskaber. Køkkenet var det rum, vi opholdt os mest i. Her spiste vi og her sad vi vinteraftener allesammen rundt om bordet, hver med vore mere eller mindre nyttige sysler. Sommetider spillede vi kort, dam eller andre spil.

En anden form for underholdning var fars højtlesning. Vort bibliotek bestod af mindre end 10 bøger, deriblandt Familien Canning i to bind og Hostrups Komedier i tre bind. Min mor havde nemlig været på Vestbirk højskole og havde derigennem fået interesse for litteratur. Som følge af fars højtlesning kunne vi dengang Hostrups Komedier næsten udenad

Køkkenet var naturligt det sted, vi opholdt os mest i udenfor arbejdstiden, idet det var det eneste rum, der var opvarmet. Vi havde naturligvis ikke elektricitet men en stor petroleums hængelampe, der spredte sit varme lys udover køkkenbordet.

Komfuret var en stor, sort tingest af støbejern. Der var to ildsteder med et antal ringe af forskellig størrelse, så hullet kunne tilpasses de forskellige dimensioner af gryder og pander. Der blev kun fyret i det ene ildsted, idet varmen gennem trækkanaler blev ledet til det andet ildsted, bageovn og en vandgryde, der forsynede os med varmt vand. Vandgryden var indbygget og forsynet med et støbejernslåg. Vandet fik vi op med en såkaldt vandøse, en blikbeholder på størrelse med en stor kop med langt skaft. Rundt om komfurets øverste kant var der i nogle centimeters afstand af sikkerheds hensyn monteret et tyndt messingrør. Til komfuret hørte forskelligt slags værktøj, ildklemme, ildtang og ildrager til at håndtere ildstedet og den indbyggede askeskuffe med. Fra køkkenet var der en dør ind til spisekammeret, hvor fødemidler, bl.a. mælk i store lurfade opbevarede. En anden dør førte ind til et lille pigekammer ved siden af skorstenen. Min kære niece Karen siger, at der var en lille jordkælder i spisekammeret, men det kan jeg ikke huske

En tredje dør førte ind til spisestuen, der på vinterhelligdage blev opvarmet af en kakkelovn med et lille varmekammer med to låger foran, hvor man bl.a. kunne koge vand i en lille fløjtekedel eller stege æbler. Brændsel til komfur og kakkelovn bestod næsten udelukkende af tørv fra egen tørvemose. Til optænding benyttede man smågrene og papiraffald plus en sjat petroleum.

Stuens møblering bestod af et spisebord med seks stole, en buffet med skabe forinden og sideskabe med hylder

til service i den øverste del, et chatol med tre store skuffer fornedet og et antal små skuffer indenfor den skråstillede klap, der kunne slås ned og hvile på to udtrækbare stænger og derved tjene som skrivebord. I de store skuffer i buffet og chatol opbevarede sengetøj, dækketøj og linned. De små skuffer i chatollet indeholdt kontorartikler af forskellig art: penneskaffer, penne, blyanter, frimærker, en signet (NPK – min farfar) og lakstænger til forsegling af breve.

I stuen havde far et lille tobaksbord med to skuffer til tobak i den ene og pipeudkrads i den anden. Dette udkrads bestående af aske og pipesovs blev regelmæssigt afhentet af en gammel mand, der brugte det som skrå. Ovenover tobaksbordet var der et pipebræt med grønt klæde. Her hang en merskumspibe og flere andre langpiber. I klædet var det meget almindeligt at anbringe høstblomster og andre symboler på velgørenhed. Mor havde et lille sybord med skuffe, hvor hun naturligt opbevarede nåle, tråd og andre sysager. I stuen var der også en chaiselong, en lille polstret armstol med armlæn samt en gyngestol. Belysningen var ligesom i køkkenet en lidt pænere hængelampe til petroleum. En petroleumslampe består af en beholder til petroleum, en justerbar væge af bomuld, et lampeglas og en ovenover liggende skærm som regel af glas, der sikrer at lyset udnyttes og fordeles bedst muligt.

Under den første verdenskrig kunne man ikke få petroleum - i hvert fald ikke nok - hvorfor man måtte ty til alternativer. Løsningen for os var en karbidlampe. Selve lampen var en sort cylinder med to kamre, de nederste til karbid, den øverste til vand med en regulerbar ventil til dosering af vandet. Lampen var forsynet med en grøn skærm. Ved vandets forbindelse med karbid dannedes acetylgas, som brændte med en meget klar flamme. Systemet var det samme, som for det meste anvendtes i den tids cykellygter.

Petroleumslamper kunne også fås i mindre udgave, beregnet til at hænge på en væg, og som derfor var en vigtig transportabel lyskilde indendørs. Udendørs anvendte man flagermuslygter, hvor flammen var lukket inde i en glasbeholder.

Fra stuen gik en dør ind til mine forældres soveværelse, der ikke var opvarmet. Belysningen her var en såkaldt ampel, som ikke gav ret meget lys.

En anden dør forbandt stuen med den egentlige forstue, hvorfra der gik en trappe op til et mørkt loft, hvor der opbevarede en del ældre, kasserede genstande, bl.a. en ibenholts (?) spinderok, manglebræt, karter til behandling uld, et smedjerns vaffeljern med meterlangt skaft, stenkrukker til brændevin og meget andet. En del af disse ting er vistnok - heldigvis - opbevaret hos familie.

I et lille rum under loftstrappen var der opbevaret mange gamle papirer, aftægtskontrakter, skøder, sange skrevet af min farfar og andre ting. Meget af det findes så vidt jeg ved og er blevet eller vil blive afleveret til egnarkivet i Give.

Efter forstuen kom man ind i en stue, hvor min farmor havde sin aftægtsbolig. Selv om hun døde et par år efter jeg blev født, kan jeg godt huske hende med sort kjole med hvid kappe, som hun sad ved et lille ovalt bord. Møbleringen husker jeg ikke så nøje, men der var i hvert fald et lille bogskab eller vitrine, hvori der blev opbevaret nogle nipsgenstande, bl.a. ølkrus, lille krus og sukker/flødesæt i lustre, som jeg er den lykkelige ejer af. En ler-barselpotte fra 1858, som jeg også har, stod vist oven på skabet. Til stuen hørte et lille soveværelse (ællekammer) med cementgulv. Cementgulv fordi svamp var en stor plage, idet stuehuset var bygget direkte på jorden uden udluftning. I kammeret stod hendes seng. I en krog i loftet var anbragt en kraftig snor med håndtag, så hun lettere kunne rejse sig op i sengen. I kammeret var der et smukt klædeskab ned låger - vist nok i fugleøjetræ.

Efter farmors død blev hendes værelse sovekammer for hele familien. Min storebror Peter og jeg sov i en udtrækbar jernseng, der kunne gøres større eller mindre efter behov. Det tidligere soveværelse blev

nu indrettet til dagligstue og forsynet med kakkelovn.

Godt nok var alting set med nutidens øjne ufatteligt primitivt. Vi kendte overhovedet ikke til det, som man i vore dage forstår ved moderne og uundværlige bekvemmeligheder, men vi havde det godt, blev ikke "plaget" med pågående, underlødige underholdning som i dag, men klarede os med små midler og var ikke tilnærmelsesvis så sårbare, som man er i dag.

Den mest moderne af de øvrige bygninger var naturligvis den nye lade. Der var en port i hver ende, så man kunne køre igennem med kornlæssene og læsse negene af på korngulve og kornlofter. I ladebygningen var der foruden bryggers også hestestald og karlekammer. Nærmest ved stuehuset var brygger-set, som der ikke var adgang til gennem laden. Midt i ydermuren mod gårdspladsen var der en dør ind til hestestalden, og fra denne igen en dør ind til karlekammeret. Der var også en dør i den vestlige ende af laden. I hestestalden var der plads til fire heste. Normalt havde vi to eller tre.

Baggangen i hestestalden var belagt med kampesten (stenbro). Foran hestene var krybbene med en fodergang med hakkelse- og halmtrum. Lige over dette rum på loftet var en håndtrukket hakkelsemaskine, der gennem et hul i loftet kunne levere hakkelsen (hakkede kornneg) direkte ned i halmtrummet.

Fra hestestalden gik der som nævnt en dør ind til et uopvarmet karlekammer, hvor møblelementet bestod af en seng med halm i bunden, et lille bord og en stol. Klædeskab skulle karlen selv medbringe. Udenfor døren til stalden var en lille hylde med vaskefad som eneste sanitære indretning. Aftrædelse på naturens vegne fandt sted i grebningen ved hestene eller hos kærerne i kostalden.

I laden var der en gammel, primitiv og meget larmende tærskemaskine, som blev aktiveret af en såkaldt hesteomgang (hestegang) uden for huset.

En hestegang er en kraftig bom, som hesten(e) spændes for, forbundet med et stort vandret gående tandhjul med tænder i kanten på undersiden. Det store tandhjul griber ind i et mindre tandhjul (stor udveksling), der drejer en lang aksel, der fører ind i laden og således kan bruges som trækraft for tærsk- og andre maskiner.

Selve tærskningen foregik på den måde, at en person - normalt min far - fik rakt negene af en medhjælper og derefter løste båndene og lagde dem i tærskemaskinen.

Med bulder og brag blev kærerne så slået af aksene, således at halm, kær og avner havnede foran maskinen. En tredje person fjernede derefter halmen, så kær og avner blev tilbage.

Til at skille avner og kær fra hinanden havde vi en håndtrukket rensemaskine. En rensemaskine til det brug havde to væsentlige dele indbygget i trækroget, nemlig et rystesold og en blæser. Blandingen af kær, avner og små strå blev skovlet op i rensemaskinen, stråene holdt tilbage og avnerne blæst væk. Kornet, der nu var rent blev så skovlet op og fyldt i sække.

Da vi havde stråtag på de tre bygninger blev en del af rugen tærsket med plejl, så stråene kunne forblive lige og stive og velegnede som tækkemateriale. En plejl består af to stykker træ, et længere stykke, som man kan holde på med begge hænder, og selve slagstykket, der er forbundet med håndstykket med en stærk blød læder- eller skindrem. Negene lægges fladt ned på gulvet og behandles hårdt og brutalt med plejlen så kærerne bankes af. Kærerne kommes i sække og stråene bundtes sammen og gemmes til tækningen skal finde sted.

I min tidlige barndom havde vi ikke selv kværn. Vi måtte derfor med hest og vogn transportere kornet til den store mølle, for at få det lavet til grutning (en slags gryn) til grisefoder.

Møllen på møllegården var af den gammeldags slags med fire store vinger med en hjælpeanordning, så vingerne kunne holdes i den rigtige retning i forhold til vinden. Vingerne var forsynet med sejl, så man nedefra kunne regulere farten. Jeg kan ikke huske, om vi også fik malet mel til husholdningen, men det tror jeg ikke, da vi ikke dengang dyrkede hvede.

Det var altid spændende, når vi fjernede de sidste neg fra korngulvet. Vi havde mange mus, og de blev ved med at gemme sig til der ikke var flere neg, så til sidst kunne der være rigtig mange.

Vi havde en lille glathåret, arrig foxterrier, som hed Kvik. Den var en mester i at bide mus ihjel, men den spiste

dem ikke. Det gjorde derimod kattene, som rigtig frådse i mus ved en sådan lejlighed. Blandt andet havde vi en stor gammel kat, som man påstod kunne klare een mus i munden og een under hver klo, men det har jeg nu aldrig set. Mus og rotter kunne til tider være en stor plage. De holdt blandt andet til nede under gulvbrædderne i stuehuset, hvor vi ikke kunne komme til dem. Det skulle være rigtigt, at min bror og jeg som små var blevet bidt i ørerne af rotter, mens vi lå i sengen.

Mellem laden og den overfor stuehuset liggende længe var der en lille gennemgang, hvor der næsten altid stod vand. I denne længe var der et rum (fårehus) til den halve snes får, vi som regel havde, et lille primitivt lokum, som aldrig blev brugt, idet alle som tidligere omtalt benyttede grebningen, samt et rum til fjedervogn, charabanc og kane. En charabanc er en lidt luksuspræget vogn med højt kuskesæde og sidebænke bag ved kusken med plads til seks personer. Kanen havde to sæder.

Til at beskytte mod kulden i den kolde tid var der på kuskesædet et såkaldt forlæder, et kraftigt lædertæppe til at knappe op over ben og lår. Derudover havde vi en fodpose fremstillet af fåreskind med ulden ind mod benene.

I hvert fald skillerummene i denne længe var bygget af ubrændte teglsten og klinet med ler, antagelig fra den tidligere omtalte mergelgrav. I midten af længen var porten, som var den eneste adgang for vogne til gårdspladsen.

På den anden side af porten var der dels et rum, hvor vi opbevarede roer og kartofler, kørt ind fra de respektive jordkuler, dels et rum hvor vi en overgang havde kalkuner. Ellers blev det bl.a. benyttet som rullestue.

Fjerde længe, som var sammenbygget med nr. 3, indeholdt svinestalden, hvor fedesvin og søer havde deres plads. Svinestalden havde forbindelse til en fodergang eller foderlo med grutkasse, svinetønde og håndtrukket roerasper, der snittede turnips, kålrabi og kartofler i passende størrelse, så køer, kalve og grise kunne æde dem. I svinetønden blev grutningen blandet med vand og skummet eller syrnet mælk og serveret for grisene.

Efter foderloen kom kostalden - æ nøss -, hvor der var plads til 10-12 malkekøer og kvier. I en særlig afdeling var der plads til kalve. Kostalden havde cementgrebning, stenpikket baggang, glaserede krybber og en fodergang, hvorfra man kunne fodre køerne med hør, vand, roer og kraftfoder (bl.a. sojakage). Efter kalverummene kom en foderlo med forskellige foderstoffer og derefter et hønsehus med lem ud til en stor indhegnet hønsegård.

Fra kostalden førte en dør ud til møddingen, hvortil møget fra kreaturerne, skovlet op fra grebningen, blev transporteret med en trillebør. Ved siden af møddingen var en ajlebeholder, der med et rørsystem var forbundet til grebningen. Ajlen blev med en håndpumpe pumpet over i en ajletønde. der lå på en arbejdsvogn. Tønden var forsynet med en spreder, så ajlen blev fordelt godt, når man kørte den ud på markerne om foråret.

Sidste bygning i hjørnet mellem stuehus og kostald var et træskur med paptag. Der var gennemgang fra gårdspladsen til haven på den anden side af stuehuset. Skuret blev dels benyttet som huggehus, dels som maskinhus.

Maskinparken bestod af enkeltplow, dobbeltplow, zig-zag harve, fjederharve, kultivator, grønjordsharve, radrenser, ringtromle, slåmaskine til hør med høstapparat og manuel-mekanisk aflægning af kornbunker passende til et neg, samt en rivemaskine trukket af en hest.

Høstfolkene gik bagefter og bandt negene med en halmvask. Herefter blev negene sat sammen overfor hinanden i seks par. 60 neg kaldte vi en trave. Når kornet var godt vejret og tørt, blev det kørt hjem i laden til senere bearbejdelse i løbet af vinteren

Senere blev maskinparken udvidet med radsåmaskine af mærket Saxonia, selvbinder og andre maskiner. Før vi fik radsåmaskinen, blev kornet sået med hånden fra en sæk, man havde over skulder og nakke. Der skulle en del øvelse til at så korn og kunstgødning jævnt ud på denne måde. Man skulde holde takten og strø ud, hver gang man flyttede højre ben.

Gårdspladsen var med undtagelse af en firkant i midten, antagelig oprindelig mødding, stenpikket. I det ene hjørne var den tidligere omtalte brønd. Denne brønd gik jævnlig tør for vand i tørre perioder om sommeren og også en gang imellem om vinteren. Så måtte vi hente vand i en brønd (kilde) ca. 100 m nedenfor gården i

mejerispande på trækvogn eller slæde. Selvom man ikke tilnærmelsesvis brugte så meget vand som i vore dage, gik der dog en del vand til, både til husholdning, vask og drikkevand til kreaturer, som blev vandet enkeltvis med en spand. Et forsøg på at hælde vandet i krybberne faldt ikke så heldigt ud.

Jeg skal lige kort omtale menneskenes forhold til dyrene, som ikke har meget tilfælles med den måde, man behandler dyrene på i dag.

Vi kendte faktisk hvert dyr "personligt" - også mange af hønsene - og dyrene kendte også os og var tillidsfulde og følte sig trygge sammen med os. Mange af dyrene, særlig grise og ungkreaturer var legesyge og havde udpræget sans for humor.

Under min omtale af karlekammeret omtalte jeg de yderst mangelfulde sanitære installationer. Jeg skal for en ordens skyld oplyse, at forholdene var ikke anderledes for os andre, og at tjenestekarlen deltog i det almindelige samvær.

.Blandt de første personer jeg kan huske udover den allernærmeste familie var min farmor, som boede på aftægt på gården, og min oldemor på mødrene side, som boede hos sin svigersøn karetmager V.P.Hansen i Give. De døde et par år efter jeg var født.

I lyset af den utrolige udvikling (ikke ubetinget fremskridt), der er sket i det tyvende århundrede, føler jeg trang til at fortælle lidt om, hvordan det var at være barn i tiden 1912 -1925.

Desværre har jeg ikke andet end en nogenlunde god hukommelse at bygge mine oplysninger på, men da der antagelig ikke er mange tilbage, der er i stand til at modbevise rigtigheden af oplysningerne, går jeg trostigt i gang uden hensyn til kronologi eller systematik, men i den rækkefølge tankerne melder sig.

Under min tidlige opvækst var vi meget optaget af den første verdenskrig, som vi fik en nødtørftig orientering om gennem Vejle Amts Folkeblad eller ugebladene Hjemmet og Familie Journalen, som vi periodevis abonnerede på og som bragte billeder fra fronterne. En sommerdag i 1916 var der en vedvarende buldren og bragen i luften, uden at der var udsigt til tordenvejr. Det vi kunne høre, var kanontordenen fra Jyllandsslaget mellem England og Tyskland sagde min far.

Institutioner som vuggestuer og børnehaver var naturligvis ukendte på landet, så vore forældre måtte "døje" med os børn under hele opvæksten. Men det var de tilsyneladende ikke så kede af. Det mærkede vi i hvert fald ikke noget til.

Jeg skal ikke forsøge at fortælle, hvordan det var at ligge i barnevogn eller vugge. Det kan jeg ikke huske, men jeg ved, at jeg har benyttet begge dele, en kurveflettet vugge og en høj barnevogn, som blev genbrugt af min yngre søster Anna. Barnevognens store hjul blev senere anvendt i en slags legevogn, som blev konstrueret af min storebror Peter og mig.

Efter vuggealderen sov Peter og jeg i hver sin ende af en udtrækbar jernseng, som kunne justeres efter behov.

Børns beklædning var naturligvis helt anderledes end i vore dage. Efter blealderen med stofble (ikke engangsble som i dag) og svøb var det ret almindeligt, at også drenge til pænere brug blev iført en kjole med bælte. Almindeligvis blev såvel piger som drenge klædt på med en uldtrøje (hjemmestrikket undertrøje) og et såkaldt livstykke, som var en slags vest. I den kolde tid havde man lange, hjemmestrikkede strømper på. Strømperne var forsynet med en knap foroven, så de - med en ca. 12 mm bred, grå strømpelastik med knaphuller i passende afstand - kunne forbindes med tilsvarende knapper i livstykket og således holdes på plads. For lidt større børn var matrostøj med blanke knapper og snor sammen med matroshue med påskrift som TORDENSKJOLD, NIELS JUEL og lignende lige sagen for drenge, mens pigerne stadigvæk havde kjole på. Nogle drenge havde en såkaldt jægerdragt med bælte

og store udvendige lommer. Pigerne havde som regel sløjfer i håret. Daglig påklædning var for piger kjole og halvstrømper, for drenge korte bukser, bluse og lange strømper, evt. knæstrømper som spejderne.

Fodbeklædningen var til indendørs brug mest hjemmesyede tøjsko og til udendørs brug træsko. Fodtøj til pænere brug var snørestøvler eller knapstøvler. Sko til drenge var endnu ikke almindelige før 1920, i hvert fald ikke på landet.

Træskoene fandtes i flere forskellige udførelser. De kunne f.eks. være lavet af et udhulet stykke træ med læder over vristen eller af træskobunde med læderoverdel. Træskoene var normalt under bunden beslået med træskoringe, der bestod af træ med jernring udenom, aflang foran og halvrund ved hælen. Ringene blev sømmet fast med trækosøm, der var af jern og kileformede.

Disse træsko var fortræffelige erstatninger for skøjter, som ikke dengang var særlig udbredt på landet. På marken var der som regel om efteråret en stor dam, hvis vand frøs til is om vinteren og dannede fremragende glidebaner. Man tog tilløb inde fra bredden og kunne så "skride" sidelæns tværs over dammen. Vi havde også megen glæde af hjemmelavede isslæder. De var ganske små, ca. 45 cm på hvert led og var lavet af træ med mederne skråt afskåret fortil. På undersiden var mederne forsynet med enten et jernbånd eller et stykke glat hegnstråd og holdt sammen med brædestumper.

En sådan slæde blev benyttet på den måde, at man holdt slæden foran sig på brystet, tog tilløb, smed sig på maven og gled et langt stykke hen over isen. Om vinteren legede vi selvfølgelig i sneen, lavede snemænd, sloges med snebolde og havde det herligt. Jeg ved ikke, om jeg var særlig kuldkær, men jeg frøs tit om fingrene, selv om jeg havde hjemmestrikkede vanter på. Når man så kom ind i varmen, fik man en meget ubehagelig fornemmelse i fingrene. Man sagde fingrene "preglede". Dette udtryk har jeg ikke hørt siden.

Man fik den gang norgessalpeter leveret i trætonder. Af de krumme staver fra disse tønder forsøgte vi uden succes at lave en slags ski.

Om vinteren kunne vejene - særlig de mindre - ofte være blokeret af sne. Det var jo ikke som i dag, at der straks kom snepløve og saltnings- og grusningskøretøjer. Nej - den fungerende snefoged (borgerligt ombud) måtte rundt i sit distrikt og beordre de forskellige ejendomsbesiddere til at stille med et antal snekastere i forhold til ejendommens størrelse.

Snekastningen foregik med skovle, og tit lå sneen så højt, f.eks. forbi Donneruplund, at voldene kunne blive meterhøje. Dengang foregik praktisk talt al transport med slæde, kane eller hestevogn. Biler så vi ikke mange af - ikke engang på landevejen mellem Vejle og Herning.

Arbejdet på landet var den gang langt mere fysisk anstrengende end det er i dag. Vi havde meget få mekaniske hjælpemidler. Til gengæld var vi ikke nær så sårbare, som vi er nu om dage. Vi havde ingen vandrør, som kunne frostsprænges og ingen problemer med motorkøretøjer. Vi havde tørv fra egen mose, vi havde kød og flæsk i saltkarret, vi havde mælk fra køerne, vi havde rigtige hestekræfter og var ikke udsat for strømsvigt i modsætning til i dag, hvor alt ville gå i stå, hvis elforsyningen svigtede. Til gengæld havde vi meget lidt kontakt med omverdenen. Fjernsyn havde vi selvfølgelig ikke, telefon fik vi først omkring 1920 og hjemmelavet krystalapparat i sidste halvdel af tyverne, så vi kunne høre nyheder fra langbølgestationen Kalundborg radio. Der krævedes ganske vist en meget lang antenne, op til 100 meter lang og en god jordforbindelse, for at man kunne modtage signalerne tilfredsstillende. I sidste halvdel af tyverne konstruerede jeg den første lamperadio - en et-rørs apparat med et såkaldt dobbeltgitterrør, der arbejdede med kun 9 volt anodespænding, og hovedtelefon. Vi abonnerede også på Vejle Amts Folkeblad og ind i mellem som tidligere nævnt Hjemmet eller Familie Journalen. Jeg

mener, at ugebladene kostede en krone og femogtyve øre i kvartalet. Men det var mange penge dengang.

Legetøj havde vi ikke meget af. Det mest almindelige var byggeklodser, Noahs Ark, marmorkugler, hjemme-lavet trælegetøj og dukker for pigernes vedkommende. Men vi havde jo hele naturen til legeplads. På marken fandt vi sjove sten, forsteninger af søpindsvin, vættelys (stammer fra blæksprutter) og jævnlige også oldsager som flinteøkser, flintflækker og pilespidser. Disse oldsager afleverede vi til lærer Degnbøl, som i skolen havde pæne samlinger af mange forskellige slags.

Af pilegrene lavede vi flitsbuer, sabler, trægeværer og andet primitivt legetøj.

Det er ikke fordi vi havde et særlig stort udvalg af håndværktøj. Udvalget bestod af hammer, økse, knibtang, et par skruenøgler, vridbor og bøjlesav, så vores kreativitet var meget begrænset i den henseende. F.eks. borsving og bor havde vi ikke. Jeg kan huske, at jeg som 6-7årig blev sendt over til P-Kristian i Oksenbjerge for at låne borsving og bor til at bore et hul i en vognstang med. Desværre var boret en anelse for lille, så vi måtte gløde den bolt, vi skulle bruge, og banke den igennem hullet. Så var den klaret!

Da vi hverken havde centralvarme eller døgnbrændere, var der i kolde vintre meget koldt i stuehuset. Det første mor gjorde om morgenen var at tænde op i komfuret, så der kunne være varmt, når morgenarbejdet var udført. Morgenarbejdet bestod først og fremmest i at malke køerne, hvilket naturligvis foregik ved håndkraft. Vi havde som regel en halv snes malkekøer, som der var 2-3 til at malke. Mælken blev fra mælkespandene gennem en si hældt over i transportspande, der indeholdt 60 eller 80 liter, og afhentet af mælkekusken. Mælketurene blev af mejeriet udliciteret til et antal mælkekuske, som havde hver sit distrikt. Det var et meget strengt arbejde at bakse med de tunge transportspande -- i særdeleshed om vinteren, når vejene var næsten ufremkommelige.

Udover malkningen bestod morgenarbejdet desuden i udmugning fra grebningen og fodring af dyrene. Efter om vinteren at have tilbragt natten i et iskoldt værelse var det dejligt at komme ud i en varm kostald.

Når morgenarbejdet var udført var det tid til morgenmad (dowwer). Morgenmaden bestod i hvert fald om vinteren som regel af stegt flæsk i en varm pande, så vi kunne dyppe rugbrødet i fedtet. Derudover fik vi kaffe, rugbrød og franskbrød med ost, leverpostej eller marmelade.

Ved 11-tiden fik vi frokost eller "formeddesmelme", som vi kaldte det, med smørrebrød og mælk. Til middag "unnen" fik vi altid to retter mad, en kødret og en efterret, som kunne være sødsuppe, vælling, forskellige andre former for suppe, eller rabarbergrød. Rabarbergrød fik vi om sommeren næsten hver dag, sommetider også til frokost eller aftensmad. Middagen kunne også bestå af pandekager og sødsuppe og selvfølgelig af stegt flæsk eller andre kødretter. En sjælden gang fik vi råmælkspandekager - løwtenspandekager kaldte vi dem. De var ikke særligt eftertragtede, tykke og massive som de var. Råmælk er den mælk en ko giver de første dage efter kælvningen, og den sendes ikke på mejeriet men gives til den nyfødte kalv.

Da arbejdet på gården begyndte meget tidligt om morgenen, var det almindeligt at de voksne sov til middag en times tid - i hvert fald om sommeren. Midt på eftermiddagen fik vi kaffe med franskbrød. Aftensmåltidet "nater" kunne være byggrød kogt på skummetmælk (kaldet fuumjælk eller futmjælk). Sparsommelige var vi nødt til at være, f.eks. var det en regel, at man kun spiste ét stykke franskbrød, og at man spiste godt med kartofler for at spare på kødet.

Set med nutidens øjne kunne man godt få det indtryk, at det var en træls tilværelse, men sådan følte vi det bestemt ikke. Vi havde kærlige og forstående forældre, som tog sig meget af os, når de ikke arbejdede. De legede med os, tog del i vore glæder og sorger og sørgede for at vi pæne og rene i tøjet. Med hensyn til økonomiske forhold var der ikke stor forskel mellem os og vore naboer og venner, selv om der var enkelte, der havde en tydeligt højere levestandard end os og enkelte, der var decideret fattige.

Vore daglige husholdningsindkøb foretog vi delvis hos købmanden i Hjortsballe, Peter Madsen, som senere flyttede til Herning, hvor han fik en kiosk. Men det meste købte vi nok i Give. Den første købmand, jeg kan huske, hed Carl Hansen, der havde forretning på hjørnet af Hospitalsgade og Østergade. Senere handlede vi hos Carl Andersen på torvet. Vore tøjindkøb foregik hos Munkholm, der handlede med alle former for tekstiler, beklædning for alle aldre, færdige hvidevarer og stoffer i kilometervis. En lignende forretning havde Jens Overby. Desuden var der selvfølgelig skræddere og syersker. Jeg kan huske, at Peter og jeg fik syet bukser hos en syerske i 1918. Jeg kan huske årstallet, fordi det var et af de år, den frygtelige Spanske Syge raserede. Jeg tror nok, syersken døde af sygdommen.

Af andre forretningsfolk husker jeg med stor glæde blandt andet skomager Hagbart Johansen, hos hvem vi børn tilbragte mange hyggelige stunder, mens vi ventede på, at reparationen skulle blive færdig. Også hans bror snedker Johan Johansen holdt vi meget af. Her kunne vi altid for 25 øre købe et stykke krydsfiner til løvsavsarbejde. Jeg kan også nævne kaffehandler Bent Andersen på torvet, hvor vi købte kaffe. Jeg tror et pund kaffe kostede cirka to kroner, og så fik man altid lidt tilgift. Han kunne bl.a. sige: Vel do ha en sigar -do vel wol e - sej nej såen en ka hør-et!!!! Og det sagde vi selvfølgelig ja tak til, selv om vi ikke røg. Der var også installatør S.A.Nielsen. Han havde i tyverne forretning på skolebakken og solgte blandt andet radiodele. Vi var en del drenge, som var meget interesseret i at eksperimentere med radio, men penge havde vi ikke mange af. Derfor var vi meget taknemlige for, at installatør Nielsen forstod vores situation og solgte os delene meget billigt og hjalp os med råd og dåd. Vores læge var overlæge Haldbo. Dengang kom lægerne ud til folk, der var syge. Nat og dag i al slags vejr kom de med hestevogn, kane eller senere med automobil.

Det jeg husker doktor Haldbo mest for var hans tandudtrækning. Der var ingen tandlæge i byen, så hvis man fik tandpine – og det fik jeg jævnlig - så var det op til Haldbo og få tanden trukket ud - uden bedøvelse!

Men bortset fra det ubehagelige ved tandudtrækning er min erfaring, at menneskene dengang var venlige og hjælpsomme.

Selv om man i almindelighed sagde du til hinanden, var der dog undtagelser. Min far tiltalte altid pastor Malthe Nielsen og overlæge Haldbo i tredje person.

Den sidste søndag før jul var vi i Give for at se på juleudstillingerne og købe julegaver. Af og til var der optræk til ballade mellem bydrengene og vi bondedrenge. Men det var vist nærmest for traditionens skyld, så det blev ikke til noget særligt.

Af andre forretningsdrivende udover de nævnte mindes jeg også isenkræmmer Valdemar Jørgensen, hos hvem jeg købte en lille sav til 3,50 på afbetaling(!), cykelhandler Jørgen Jensen og hans søn Poul, der var en af mine kammerater. En gang var hele familien inde i bager Jensens konditori og drikke kaffe. Jeg var 5-6 år og vakte en vis opmærksomhed ved at sige tak for kaffe til fru Jensen, hvilket jeg fik at vide ikke var nødvendigt, da vi havde betalt for kaffen!.

Når høsten var i hus blev der holdt høstgilde i Hjortsballe kro med kaffedrikning, oplæsning og bal.

Omkring 1920 stod min far for den komite, der arrangerede festen. På den tid var jazz'en ved at vinde indpas. Det forsøgte nogle unge mennesker at praktisere, hvorpå min far med høj røst udtalte: . Jahs æ forbøjen! - men jeg kan ikke huske, om det gjorde noget større indtryk. Det var nok ikke usædvanligt, at man bekæmpede de moderne danse. Jeg har læst, at der i 1927 blev udstedt forbud mod at danse Charleston på Frederiksberg. I Hjortsballe var det ikke forbudt at danse vals, polka, hopsa og forskellige turdanse som svensk maskerade, trekant og meget andet, blot måtte man ikke jazze.

Som det var almindeligt på landet dengang, måtte vi børn i en tidlig alder hjælpe til med forefaldende arbejde: hente vand, fodre høns, samle æg ind, hente kartofler fra marken, flytte kørerne og mange andre ting. Kørerne var tøjret med et 3-4 meter langt tøj af hampereb eller jernkæde, der var gjort fast til en tøjrepæl af jern eller træ, der var banket ned i jorden med en tøjrekølle. Når kørerne havde ædt græsset indenfor tøjrets radius, skulle de flyttes igen.

Vort landbrug var baseret på husdyrhold. Vi havde køer, svin, får, heste og ind i mellem også ænder og kalkuner og selvfølgelig høns..

Forholdet til dyrene var bedst muligt. Heste og køer havde navne - ikke som i dag numre. Det er mit indtryk, at dyrene befandt sig godt og følte sig trygge.

Vi havde selvfølgelig også katte og en lille, arrig foxterrier, som hed kvik. En overgang holdt vi avisen sammen med vores nabo, Jakob Østergaard, der fik avisen gennem postvæsenet. Når avisen var læst, skulle den jo sendes hen til os. Det besørgede en stor, sort labradorlignende hund, Sultan. Den havde en taske om halsen og bragte punktligt avisen hver dag.

Vi arbejdede selvfølgelig ikke hele tiden. Vi var så heldige, at der var børn på vores alder hos flere af naboerne, så vi havde mange legekammerater, som vi kom sammen med på fødselsdage.

Vi legede mange forskellige lege, hvoraf mange sikkert også bruges i dag, f.eks. Gemmeleg, Krone som vi kaldte ved det mærkelige navn Klefonne, Antonius, So i hul, Pind også kaldet vip-pind, Kroket, To mand fremfor en enke, Røvere og soldater, Langbold, Rundbold, Tæl til ti (ståtroid), Svingfigur, Tagfat og Fodbold, som en overgang blev spillet på vores mark - og meget andet..

Ved 6-7 års alderen skulle vi i skole. Neder Donnerup skole lå godt en kilometer fra gården. Den havde to klasser, store og lille, der skiftede hver anden dag.

Min skolegang i Neder Donnerup varede fra 1918 til 1924, hvorefter jeg kom på realskolen i Give.

I disse år var vor skolelærer Peder Degnbol, som var et venligt, forstående og meget vidende menneske, fremsynet og med mange andre gode, menneskelige egenskaber.

I skolestuen var der fire to-mands borde og vistnok tre lange borde med plads til 6-8 elever. Da vi skrev med pen og blæk, var der indbygget blækhuse i bordene.

I skolestuen, der blev opvarmet med en stor sort kakkelovn, var der også store glasskabe og glasmontrer med samlinger af udstoppede dyr og fugle, krybdyr i sprit, sten/bjergkrystaller og sten- og flinteredskeer fra stenalderen. Den sidstnævnte samling bidrog vi til med fund gjort på markerne.

Derudover var der plancher med dyr og planter, samt billeder af historiske begivenheder og personer.

Der var en stor legeplads ved skolen med ribber, balancebom og andre gymnastikredskaber. Senere - efter min skoletid - blev der lavet et svømmebassin på legepladsen.

Noget helt specielt ved Neder Donnerup skole var en hel række små skolehaver, som blev tildelt eleverne til dyrkning af blomster og forskellige slags grønsager som karse, gulerødder og radiser.

Der var også et par æbletræer, hvis æbler om efteråret blev fordelt ligeligt blandt eleverne..

Af skolefagene kan jeg nævne: skrivning, læsning, regning, geografi, bibelhistorie, danmarkshistorie og naturhistorie, herunder botanik.

De elever i den lille klasse, som - i kraft af ældre søskendes hjælp - kunne læse, når de kom i skole, blev sat til at hjælpe andre elever med stavningen.

Der blev lagt stor vægt på undervisningen i bibelhistorie. Vi begyndte hver morgen med morgensang og morgenandagt, og i de lektier, vi havde for, indgik indlæring af salmevers og skriftsteder i Luthers katekismus, som vi næsten kunne udenad.

Udenfor programmet gav lærer Degnbol gratis undervisning i nodelæsning og skaffede violiner fra Tyskland til interesserede, bl.a. til mig, til den billige pris 25 kroner.

I min barndom var der endnu våde enge, og de kemiske midler, man i dag noget misvisende kalder for plantebeskyttelsesmidler, men som ofte er den rene gift, var helt ukendte.

Derfor havde dyrelivet langt bedre levevilkår.

Af fugle var de mest almindelige nok lærker, gråspurve og solsorter, men foruden mange af de arter, der findes i dag, var storken en hyppig gæst i eng og mose. Desuden var der agerhøns, viber og bekkasiner i massevis.

Af pattedyr var foruden mus, som vi havde mange af, både i husene og på marken, haren meget almindelig, men vi så også jævnligt lækatte, ræve og ildere. I mosen var der hugorme, firben og salamandere og af vækster sorte bær (revlinger), tranebær og blåbær samt naturligvis lyng.

At finde en fuglerede var en sport for sig. Lærken byggede rede på græs- og kløvermarker i en lille fordybning godt foret med vissent græs og dun. Viben lagde sine æg på et par strå på den bare jord, og agerhønsene havde rede i kornmarkerne - meget udsat for at blive ødelagt af landbrugsmaskiner - med op til en snes æg.

Solsorter og mange andre sangfugle byggede reder i buske og hegn, medens krager og skader havde deres reder i høje træer i skove og granplantager.

Da fugle meget let kan opgave rugningen og forlade reden, hvis de forstyrres, var vi meget påpasselige med ikke at forskrække dem.

På den tid, der her er tale om, var det almindeligt, at omvandrende sælgere og håndværkere gik rundt til gårdene med forskellige tilbud.

Blandt disse var uldkræmmerne, der som regel var fra Hammerum herred. De havde en stor blå pose over nakken med undertøj, strømper og anden beklædning. Nogle af dem havde også legetøj på programmet: træfløjter, snurretoppe, kegler og andre drejede og malede ting.

En gang imellem dukkede også en skærslipper op og tilbød at slibe knive og sakse.

En overgang var min far medlem af mælkeproducenternes kontrolforening. Med mellemrum kom der så en kontrolassistent med forskellige remedier, bl.a. termometer, måleglas og en lille centrifuge, der kunne spændes fast på et bord, for at kontrollere mælken. Kontrolassistenten overnattede på gården og fortsatte dagen efter til den næste gård. En overgang havde vi en kontrolassistent, som ikke alene snakkede i søvne -nej, han sang også i søvne: Jeg er en simpel bondemand!!!!

En ældre mand, Hans Peter Kjøngerskov, kom til gården, når vi havde brug for ham. Han var noget af en altnuligmand. Han var dygtig til at reparere hestenes seletøj. Til det brug havde han stor klo af træ, hvori seletøjet kunne klemmes fast. Efter med en specielt formet syl at have stukket huller i læderet syede han så fra begge sider med en stærk tråd, der var trukket igennem sort beg og forsynet med nål i begge ender, Første klasses håndværk!

Hans Peter var også manden, der kunne lægge nyt stråtag på et hus eller foretage reparationer, Hans udstyr var et par stole med lange pigge til anbringelse på taget over en lægte, en skarp kniv til at studse

stråene med og et specielt stykke værktøj til at banke stråene på plads med, foruden selvfølgelig tækkestråd. Tækkearbejdet foregik på den måde, at Hans Peter med en lang tækkenål syede fra tagets yderside til en medhjælper, der så inde fra loftet over en lægte stak nålen tilbage. H.P. overnattede på gården, indtil arbejdet var færdigt.

Ud over de nævnte handlende kom blandt andet også bager, slagter og fiskehandler med deres varer

På et tidligt tidspunkt – vistnok i 1924 – fik jeg mit første fotografiapparat, et Kodak boksamera fremstillet i karton til en pris af cirka 10 kroner købt hos fotograf Ramussen, hos hvem vi også købte filmene. Jeg blev meget hurtigt interesseret i at fotografere og er det i øvrigt stadigvæk, idet jeg har fulgt med i udviklingen af apparaturet fra boksapparat over alle tænkelige former for fotoudstyr til nu – i 2003 – digitalkamera. Når vi havde taget en film, der dengang i størrelsen 6x9 havde seks billeder, fik vi den fremkaldt hos fotograf Rasmussen, der i den første tid også fremstillede kontaktaftryk. Efterhånden fandt jeg ud af, at jeg selv kunne fremstille billederne billigere. Det foregik på den måde, at man anbragte et stykke såkaldt dagslyspapir under filmen i en kopiramme, der var en træramme med glas, og lagde det hele ud i solen, hvor papiret så blev belyst i et passende tidsrum afhængig af, hvor stærkt sollyset var. Derefter blev papiret, der nu havde et tydeligt positivt billede af filmoptagelsen, lagt i en skål med fikservand (købt hos fotograf Rasmussen – en lille flaske for 35 øre) i et par minutter for at gøre billedet permanent og derefter skyllet og tørret.

I 1925 kom jeg så til at gå i Give Skole. Nogle år tidligere var Give Realskole blevet en kendsgerning. I begyndelsen optog den kun elever hvertandet år, og eleverne måtte først igennem klasse 5B og 6B, der var en slags mellemskole.

Lærerstaben bestod af overlærer Jeppesen (engelsk og geografi), lærer Pedersen (dansk og fysik), lærer Habor Jensen (tysk og matematik, som dengang omfattede Aritmetik og Geometri), lærer Bøgebjerg (historie og regning) og lærer Schnedler (gymnastik og naturhistorie, der omfattede Zoologi og Botanik).

I modsætning til så mange andre har jeg kun gode minder om min skoletid. Elever, der var lidt for friske, kunne godt risikere et par lussinger, men da de selv var ude om det, tog de det som regel som en retfærdig oplevelse.

I 1929 kom så retfærdighedens time i form af præliminæreksamen, der omfattede de nævnte fag undtagen gymnastik, som ikke var med i programmet. Selv om der i de vidnesbyrd, vi fik med visse mellemrum, var bemærkninger som “vil gerne gøre stilene lidt for korte” (lærer Pedersen) og “en enkelt gang uforberedt” (lærer Bøgebjerg) lykkedes det mig med en vis portion held at bestå præliminæreksamen med udmærkelse.

Som et eksempel på de gode forhold, der herskede mellem lærere og elever, kan jeg nævne, at da jeg i slutningen af eksamen blev ramt af influenza, kom lærer og censor ud på gården og eksaminerede mig i det sidste fag historie.

Efter at have taget eksamen i 1929 var jeg lidt i tvivl om hvad jeg skulle beskæftige mig med i fremtiden. Jeg var meget interesseret i radioteknik og overvejede alvorligt at gå ingeniørvejen. Lærer Habor Jensen havde i den anledning skaffet mig tilsagn om en friplads på Tarm Gymnasium. Men tiderne var omkring 1930 usædvanlig dårlige for landbruget, og selv med udsigten til en friplads kunne det ikke undgås, at mine forældre måtte hjælpe mig økonomisk under skoleopholdet. Det var i hvert fald den væsentlige grund til at jeg opgav at gå den vej. I stedet åbnede der sig så mulighed for i 1930 at komme ind som bankelev i Handels- & Landbrugsbanken i Give, der var filial af Herning Handels-

& Landbrugsbank. I mellemtiden måtte jeg så tage del i arbejdet på gården. Og den udvikling har jeg aldrig fortrudt.

Min chef i banken var bankbestyrer Lind Thomsen, som jeg kun har godt at sige om. Han var et meget aktivt menneske, der med liv og sjæl deltog i byens og sognets forhold.

Lind Thomsens højre hånd var Svend Løvbjerg, der bl.a. som formand for ungdomsforeningen gik meget op i de offentlige forhold.

Desuden var Bodil Nielsen, datter af sognepræst Malthe Nielsen, ansat som assistent i banken.

Min gage i banken var 40 kroner om måneden det første år, det næste 50 kroner, det tredje år 60 kroner, det fjerde år 75 kroner om måneden! Men i 1934 skete der så det, at jeg blev forflyttet til bankens hovedsæde i Herning til den formidable gage 200 kroner om måneden selvfølgelig på egen kost og logi.

I de fire år, jeg var ansat i banken i Give, deltog jeg som de fleste unge mennesker i foreningslivet, ungdomsforeningen en gang om måneden og gymnastikforeningen en gang om ugen i vintersæsonen. Desuden spillede vi fodbold og håndbold.

Da jeg begyndte at gå i Give skole, blev der lavet en lille tilbygning ved den ende af stuehuset, der grænsede op til laden, hvor jeg fik et lille værelse med seng og hjemmelavet skrivebord, så jeg kunne lave mit hjemmearbejde i fred og ro. Værelset blev i den kolde tid opvarmet med en petroleumskakkelovn

Vor omgangskreds var vore nærmeste naboer. Der var tradition for, at man uden videre troppede op til aftenkaffe, når en indenfor kredsen havde fødselsdag. Traktementet bestod som regel af kaffe med boller, sandkage, lagkage eller æblekage og småkager. Derimod hørte det til sjældenhederne, at der blev serveret alkohol. I min barndom havde vi aldrig snaps eller lignede stærk spiritus i huset. Måske øl og portvin, men det var ikke almindeligt. Antagelig mest af økonomiske grunde og ikke fordi man forsagede spiritus.

Vi kom selvfølgelig også sammen med familien. Besøgene foregik med hestevogn eller på cykel.

De familiemedlemmer, vi så oftest, var farbror Christian (Kousgaard), som var portør ved statsbanerne, hans kone faster Sine og deres børn Petra, Meta, Marie og Elisabeth. Det var en stor oplevelse at komme på besøg hos dem. De havde både elektrisk lys, centralvarme, indlagt vand og klaver - ting som vi ellers kun kendte af omtale. Men de boede jo også i byen!.

Om sommeren var vi gerne på sommerferie hos min morfar Anders Kristian Andersen og mormor Ane, som den første tid jeg kan huske, havde en gård i Bøllund, men som senere flyttede til Hedegård.

Det var så lidt om livets gang på landet i første halvdel af forrige århundrede. Måske vil nogen mene, at livet uden radio, tv, computer og mobiltelefon ikke var værd at leve.

Men deri tager de fejl - også i den grad!

Med hensyn til tobaksrygning kan jeg lige nævne, at næsten alle voksne af hankøn røg tobak, medens kvinder på landet yderst sjældent havde den samme last. De ældre mænd røg mest langpibe og cigaretter eller cerutter, de yngre som regel shagpibe og cigaretter.

Selvfulgelig var tobaksrygning forbudt for Peter og mig, men naturligvis kunne vi ikke nære os for at ryge i smug. På et tidspunkt - jeg var nok 7-8 år - havde vi en særdeles dygtig og pålidelig tjenestekarl der hed Johannes Bondegaard. Han var en fremragende mandolinspiller. Jeg husker tydeligt hans

fremførelse af "Hils fra mig derhjemme". Han røg cigaretter af mærket Capstan, som dengang var anset for temmelig stærke. De var også dyrere end f.eks. Cecil, idet en pakke med ti kostede 40 øre. Da Johannes var et rart menneske, gav han os - antagelig efter et omfattende tiggeri - et par cigaretter, som vi kunne prøve. Resultatet var naturligvis en voldsom kvalme, men for mit vedkommende også en aversion imod cigaretter - ligkistesøm, som man kaldte dem dengang

I banken i Give var jeg i fire år.

Sammenlignet med i dag var de tekniske hjælpemidler meget primitive - For eksempel havde vi i begyndelsen ikke engang en regnemaskine, så enhver form for talbehandling måtte foretages manuelt. For indlåns vedkommende fandtes der dog rentetabeller til brug ved renteberegning. For folio og kassekreditkonti blev der ved hver bevægelse beregnet rentetal, der så ved periodens udløb blev omregnet til kroner og øre.

Fondsnotaer blev dengang oftest udskrevet i hånden med en såkaldt blækstift, som var en blyant med blå vandopløselig stift, medens anden korrespondance blev skrevet på en gammel, manuel skrivemaskine med blåt kopifarvebånd. Blækstift og kopifarvebånd blev benyttet af hensyn til den måde, man fremstillede kopier på. I stedet for at tage kopier ved hjælp af carbonpapir - som man benyttede i mange år, indtil man fandt på andre, raffinerede metoder - anvendte man en såkaldt kopibog, en bog med mange tynde, gennemsigtige, let porøse blade. Foran den side, kopien skulle være på, anbragte man et kraftigt stykke lærred, der var fugtet i vand. På den modsatte side anbragte man så originalen og lukkede bogen, som derefter blev anbragt i en såkaldt kopipresse - et kraftigt og tungt apparat, der kunne presse bogen sammen og på grund af skriftens vandopløselighed fremstille de nydeligste kopier. Efter en vis tid kunne man så tage en let beskadiget original ud. Det skal lige nævnes, at det var meget vigtigt, at lærredsstykkerne havde præcis den rigtige fugtighed. Var de for våde, kunne skriften flyde helt ud og ødelægge originalen. Et overordentlig ansvarsfuldt job, som naturligvis påhvilede eleverne!

Omfanget af konti var dengang ikke så stort, som det er i dag. Normalt havde man to former for indlån, almindelig indlån, hvor man kunne hæve på kontoen uden opsigelse, og hvortil man kunne få udleveret checkhefte, samt indlån på tre måneders opsigelse. Endvidere var der foliokonto, almindeligvis med positiv saldo, samt kassekredit, hvor man kunne låne og hæve op til et aftalt beløb. Derudover var der udlån mod kaution eller depot samt lån med pant i fast ejendom, eventuelt ved deponering af ejerpartebrev.

Endelig var der vekselsystemet, der optog en betydelig del af forretningen, og som omfattede to former for veksler: solaveksler, som var en form for almindelige lån med kautionist, og primaveksler, der mest brugtes forretningsmæssigt, ofte i forbindelse med købekontrakter på husdyr. Det var almindeligt, at vekslerne kunne fornyes i op til tre måneder med fast afdrag.

Som et eksempel på, hvor småt det var for dårligtstillede medborgere, kan jeg nævne, at en kunde engang på en veksel lånte ti kroner at afdrage hver tredje måned med 2,50 kroner. Den blev dog indfriet, da den var nede på fem kroner!

Som andre lånedokumenter skulle vekslerne stemples, enten af udstederen eller af sognefogden. Som elev var det mit arbejde at sørge for stemplingen hos sognefoged Marius Christensen. Det kunne så ske, at Marius Christensen ikke havde tid til at foretage det fornødne, men så fik jeg stempelkassen og en cigar. Så kunne jeg selv stemple vekslerne og gå, når jeg var færdig!

Hvis en veksel ikke blev betalt til tiden dvs. senest anden søgnedag efter forfald, skulle den - såfremt protest ikke var frafaldet - protesteres. Var vekslen betalbar i banken blev der udfærdiget en

protestbeskrivelse, som blev afleveret på dommerkontoret. Var vekslen derimod betalbar på skyldnerens bopæl skulle to repræsentanter fra banken indfinde sig på bopælen for at indkræve vekslens beløb. Kunne skyldneren ikke betale, blev der udfærdiget en protestbeskrivelse, som blev sendt til dommerkontoret. En sådan protest medførte, at beløbet kunne inddrives ved hurtig retsforfølgning.

Dengang jeg var barn - omkring 1920 – (undskyld jeg springer lidt i det!) var der meget få underholdende arrangementer. Om sommeren var der hvert år et møde i Vemmelund skov med taler. Jeg husker ikke om det var på grundlovsdag eller om det var et møde med religiøst præg. Vi børn var mere interesseret i de boder med slik og sodavand, der fandtes i dagens anledning. Og så var der selvfølgelig skoleudflugter. I den lille klasse kunne udflugten bestå i en spadseretur på 2-3 kilometer til Riis Bakker, hvor vi kunne købe rød sodavand og honningkager.

I den store klasse kunne udflugten pr. tog gå til Himmelbjerget, Fanø, Ejer Bavnehøj, Hvide Sande eller andre kendte turistmål. Vi fik så en madpakke og en flaske saftvand samt et par kroner til slik og lignende med på turen. Jeg var meget forarget over, at jeg i en forretning i Kolding måtte betale 25 øre for en lille pose bolsjer. Bolsjer fik vi altid gratis sammen med købmandsvarer!

I realskolen i Give var vi hver sommer på en ugelang cykeltur sammen med to af lærerne. Vi var bl.a. i Randers og besøgte også Gl. Estrup og Kalø slotsruiner. Lærerne havde i forvejen arrangeret overnatning i lader og på hølofter samt bespisning hos landmænd på egnen. Det var gode og værdifulde oplevelser for lærere og elever, som herved lærte hinanden bedre at kende.

En ting vi også glædede os meget til var sommermarkedet i Give. På markedet handlede der med husdyr: heste, køer og grise. Men vi børn var nu mest interesseret i de to rækker boder, som gik fra den ene ende af markedspladsen til den anden. Vi kunne købe honningkager, store flødeboller, 12 øre pr.stk. og to for 25 øre!, små riflede flasker med et fluidum "Godt humør" og meget andet. Det var også på den tid, man kunne begynde at købe isvafles. Jeg husker isen som lidt vandig, men velsmagende. De mindste is var de såkaldte muslingeskaller, der kostede fem øre. De lidt større i kræmmerhus kostede ti øre. Isen blev fremstillet i en maskine, hvor nedkølingen foregik ved at dreje et håndsving rundt. Det var et eftertragtet job for drenge at trække apparatet og derved få "gratis" is.

På markedet var der i telte optræden af forskellig art, bl.a. sang af "Sølle Søren", der tjente nogle skillinger på den måde. På den tid var der ikke megen hjælp at hente fra det offentlige for folk, der var kommet skævt ind på tilværelsen. "Professor Labri" som ellers optrådte på markeder, har jeg aldrig set i Give.

I tyverne startede man så med hver sommer at arrangere anlægsgester. Festen startede - i hvert fald i begyndelsen - med et historisk optog med uniformer og pyntede vogne fra torvet til anlægget og derefter optræden og taler af forskellig art. I festens anledning var der indrettet telte og boder med forskellige kulinariske tilbud

I 1933 aftjente jeg min værnepligt. På sessionen var jeg udtaget til fodfolket (infanteriet), men på grund af min store interesse for radioteknik søgte jeg om at komme ind til radiokompagniet, der havde hjemme på ingeniørkasernen i Ryvangen sammen med ingeniørtropperne, herunder også telegrafkompagniet, hvilket blev imødekommet.

Tjenestetiden var dengang seks måneder om sommeren.

Chefen for 8. kompagni var kaptajn Fürstnow, som senere omkom ved en sejlskibulykke på Øresund, næstkommanderende var kaptajnløjtnant Havsteen. Til undervisning i radioteknik havde vi ingeniør Kofoed og officiant Rasmussen, der også underviste i kommunikation (morsealfabetet)

Vi var kun godt og vel 30 soldater i kompagniet, og forholdene var gode befalingsmænd og soldater

imellem.

I rekruttiden var jeg så uheldig at blive indlagt på militærhospitalet med ”røde hunde” Jeg blev udskrevet netop som rekruttiden var overstået og skulle så med på en marchtur til Eremitagen. Kaptajnløjtnanten mente ikke, at jeg kunne holde ud at gå hele vejen, så jeg blev passager i hans sidevogn til motorcyklen!

Da vi havde lært morsealfabetet nogenlunde, gik øvelserne ud på at køre rundt i Nordsjælland i store lastbiler med indbygget radiomodtager- og sender, stille radiostationer op og morse til hinanden.

Apparaterne ar dengang kæmpestore og blev fodret med strøm fra store dynamoer/benzinmotorers.

Med respekt at melde drejede det sig for os menige om at finde steder i nærheden af flinke bønder, der gerne ville give en kop kaffe.

Herning - Slagelse.

Efter fire år i Handels- & Landbrugsbanken i Give blev jeg i 1934 forflyttet til bankens hovedsæde i Herning.

Det var en stor forandring i min tilværelse selv at skulle sørge for at finde et sted at bo og et sted, hvor jeg kunne spise.

De første par dage boede jeg på Det Ny Missionshotel, men det var for stor en belastning for mit beskedne budget. Jeg fik derfor et værelse hos den tidligere nævnte købmand Peter Madsen, som for nogle år tilbage var flyttet til Herning, hvor han drev en kiosk i Østergade. Lejligheden var beliggende på hjørnet af Silkeborgvej og Fønnesbechsgade. Kort tid efter flyttede jeg lidt længere ud på Silkeborgvej, hvor jeg fik et værelse til tolv kroner om måneden. Senere fik jeg et værelse hos den dengang kendte fodboldspiller Jens Østergaard, og den sidste tid i Herning boede jeg i et lidt større værelse i Østergade. Jeg fandt et pensionat i Smedegade, hvor jeg kunne få fuld kost for 65 kroner om måneden. Hvordan det gik til, at jeg på et tidspunkt fik et bijob som regnskabsfører på Gregersens Hotel, er mig stadigvæk en gåde - men en kendsgerning er det, at jeg - vistnok for fuld kost (i hvert fald middagsmad) påtog mig et hverv, som jeg på det tidspunkt ikke kan have haft meget begreb om.

Mit arbejde bestod blandt andet i - sammen med værten - at måle, om svindet i spiritusflaskerne svarede til afregningen fra tjenerne. Trods mit manglende kendskab til jobbet må man alligevel have været tilfreds med mit arbejde, idet man under værtsparrets ferie overlod ansvaret til mig med overnatning på hotellet.

Den fulde kost indbefattede også drikkevarer i rimeligt omfang, når jeg sammen med vennerne besøgte hotellets etablissement Rosenhaven om aftenen.

Arbejdsforholdene i banken var som i andre banker på den tid helt anderledes end i dag. Lave lønninger og en masse overarbejde uden ekstrabetaling. Næsten alt arbejde blev udført manuelt, altså med pen og blæk. Vi havde dog skrivemaskiner og en enkelt regnemaskine, en stor, fuldtastet amerikansk indretning, samt en såkaldt svinger til udregning af valuta. Det blev betragtet som en stor skam at benytte regnemaskine ved sammentælling, hvis tallene stod nedenunder hinanden.

En stor del af udlånsvirksomheden var baseret på veksler, som vistnok er praktisk talt ukendte i dag.

Da jeg var blevet lidt kendt med forholdene, fik jeg blandt andet valutaafdelingen som arbejdsområde. På grund af de vanskelige økonomiske forhold først i trediverne var der en effektiv kontrol med vareimport, således at der ved enhver indførsel af varer af toldvæsenet skulle udfærdiges en såkaldt valutaattest på fakturabeløbet. Denne valutaattest skulle så afleveres i banken ved bestilling af check eller overførsel til den udenlandske leverandør.

Attesterne skulle så periodevis indsendes til Nationalbanken, der holdt nøje kontrol med, at der ikke blev overført fremmed valuta uden dokumentation. Jeg husker, at vi engang fik en bemærkning, fordi vi havde en difference på ganske få shilling!

Bortset fra den lange arbejdstid og de lave lønninger var forholdene i udmærkede i banken, og vi havde selvfølgelig en del fritid, som skulle anvendes på en rimelig fornuftig måde.

Jeg kom ret hurtig i kontakt med Herning Gymnastikforening (HGF), som foruden gymnastik også havde atletik på programmet. Atletikken var ledet af den hæderkronede klaverstemmer Finn Frederiksen.

Atletikken havde jeg snuset lidt til i min soldatertid, hvor det var lykkedes mig at få en andenpræmie i højdespring. Denne idrætsgren fik derfor min store interesse. Vi havde et fantastisk godt sammenhold i foreningen, bl.a. takket være Finn. Vi afholdt en del stævner i Herning, både klub og åbne. Og så deltog vi i mange arrangementer rundt omkring i Jylland, bl. a. i Århus, Silkeborg, Randers, Brande, Vejle, Kibæk, Horsens, Holstebro og Thisted. Dengang måtte vi selv betale rejser, startpenge og andet. Den første gang, vi fik noget betalt, var ved et jubilæumsstævne i Thisted. Mine idrætsresultater var i forhold til rekorderne i dag yderst beskedne. Mit bedste resultat i højdespring var 1,80 m, da Poul Otto's danmarkrekord var 1,91 m. Jeg har et par gange været udtaget til landskampen Provinsen-København og modtog ved den ene landskamp sammen med de øvrige deltagere et håndtryk af H.M. Christian den Tiende! Jeg er da for resten også blevet nr. tre ved de jyske mesterskaber og sjællandsmester i højdespring.

Herning Gymnastikforening havde såvel damer som herrer som medlemmer.

Blandt damerne var bl.a. en datter af den tidligere vært på Cafe Hammerum Herred, Morten Mortensen. Hun hed Elly, men blev blandt familie og venner kaldt Tulle. Hun og jeg blev den 7. september 1938 gift i Snejbjerg kirke. Festen blev holdt hos Tullens mor, der var blevet enke nogle år i forvejen, i hendes hus i Birkealle.

Vi var gift i næsten 53 år, idet Tulle efter længere tids svagelighed døde på Hørsholm sygehus den 2 februar 1991.

Efter brylluppet flyttede vi til Slagelse, hvor jeg den 1. april 1938 havde tiltrådt en stilling som bankassistent i Handels- & Landbrugsbanken med en gage på 275 kroner om måneden.

Vi flyttede ind i en stor, nyindrettet 2-værelses lejlighed i det tidligere cikorieterri. Huslejen var kr. 54,50 om måneden inklusive varme.

Fra den 1. april og til vi flyttede ind i lejligheden havde jeg boet til leje i et værelse hos typograf Kaj Olsen, der sammen med sin kone havde en lejlighed på Valbyvej. De flyttede også ind i en lejlighed i cikorieterriet, og vi blev gode venner med dem.

I cikorieterriet boede vi til 1945, da vi købte en nyopført bungalow på Volden. Da den var opført under krigen var der på grund af materialeangel ingen tagrender, ligesom huset overhovedet ikke var isoleret. Tagrenderne kom i løbet af et årstid, og på loftet anbragte jeg nogle Rockvolt-måtter.

Opvarmningen var også meget mangelfuld, idet den eneste varmekilde var en underdimensioneret kamin, der skulle varme hele huset op: to sammenhængende stuer, soveværelse, børneværelse, køkken, badeværelse og entre..

Efter nogle års forløb fik vi så installeret centralvarme med fyr i kælderen, der foruden de nævnte rum også opvarmede et værelse i kælderen.

Der var under krigen og i efterkrigsårene stor mangel på brændsel, især koks, som det var normalt at fyre med. Derfor var der ikke andre muligheder end at fyre med danske tørv, tørvebriketter og brunkul, som var af højst forskellig kvalitet. Vi var egentlig nogenlunde godt stillet, idet jeg, i kraft af at banken havde mange tørve- og briketfabrikanter som kunder, havde mulighed for at få brændsel af nogenlunde god kvalitet.

Alligevel fik jeg den skøre ide, at vi skulle få monteret en gasbrænder i centralhyret. Brænderen var lavet af et tykt u-formet jernrør med huller for oven, hvor gassen kunne antændes.

Men det var mildest talt ikke nogen god ide. Gasmåleren til bygassen kørte med rasende fart og var næsten ved at ruinere os. Så vendte vi tilbage til normal brændsel - koks, som efterhånden kunne købes igen og flyttede i øvrigt i 1953 til Virum, men det er en anden historie.

Vi havde ellers - trods visse mangler - været godt tilfreds med at bo på Volden, hvor vi, til stor glæde

for vore drenge Nils og Palle, var nabo til hockeybanen. Begge blev fremragende hockeyspillere og kom også på landsholdet. Nils var i øvrigt udtaget som reserve ved Olympiaden i Rom. Med hensyn til bungalowen kan jeg i øvrigt fortælle, at den var udstyret med madelevator fra viktualierum i kælderen til køkkenet (!) og at den kostede 28.000 kroner. Vi ejede ikke en krone, men var så heldige, at vi kunne få udbetalt et kreditforeningslån til kurs 98½, og at jeg kunne låne resten i banken til en rente af 4% p.a. Min gage var beskeden, og antallet af familiemedlemmer fordoblet!

Rettelser foretaget 3.3.04.